

Pædagogisk teori

Hans Reitzels Forlag, 2012

Prete Holtoug og Dorte Steiness
ersat af forfatteren,
fortegnelsen henvises til en dansk udgave

en
g: Mogens Christensen
I DTP-Service

4
des. Mekanisk, fotografisk
eller kopiering fra denne
stemmelse med overenskomst
nisteriet og Copy-Dan.
er uden forlagets skriftlige
ansk lov om ophavsret.
ddrag til brug ved anmeldelser.

nye titler fra Hans Reitzels Forlag.
dsbrev på hansreitzel.dk

INDHOLD

Forord . 9

Forord til 2. udgave . 15

DEL 1

PÆDAGOGIK OG TEORIER OM
OPDRAGELSE, UNDERVISNING OG
UDDANNELSE

1. Hvad er meningen med
opdragelse, undervisning og
uddannelse? . 19
Lars Jakob Muschinsky
2. Pædagogik som teori, kunst,
kald, håndværk, profession eller
videnskab . 38
Martha Mottelson
3. Pædagogik og pædagogiske
teorier i Danmark fra
1960 . 58
Peter Østergaard Andersen
4. Principielle pædagogiske
spørgsmål . 88
Peter Østergaard Andersen

DEL 2

NATIONALSTAT OG GLOBALISERING

6. Uddannelsespolitik og
globalisering – uddannelses-
reformer i en usikker
tidsalder . 123
Egon Hedegaard
7. Fortællinger om frihed i
dansk opdragelse og
undervisning . 149
Jens Bjerg & Birgitte Elle
8. Den flerkulturelle dimension i
pædagogikken . 186
Bolette Moldenhawer
9. Globalisering, skole og
ungdom – i Syd . 211
Ulla Ambrosius Madsen

DEL 3

FAG, VIDEN OG UNDERVISNING

10. Om viden og kunnen –

11. At klare sig i et samfund under forandring . 255
John Benedicto Krejsler
12. Pædagogik – videnskab eller professionsviden? . 270
Staf Callewaert
13. Teori og praksis i semiprofessionernes uddannelser . 289
Martin Blok Johansen & Lisbeth Lunde Frederiksen
4. Fag, viden og pædagogik – et essay . 306
Frans Gregersen
5. Undervisningsformer – historisk og aktuelt . 317
Mette Buchardt
6. Undervisningsmidlet som tekst i institutionel praksis . 339
Mette Buchardt
- DEL 4
KULTURELLE OG SOCIALE FORSKELLE
7. Det normale og det afvigende . 359
Jesper Holst
8. Det arvede og det erhvervede – har du lyst og evner til uddannelse? . 383
19. Ulighed og uddannelsesinstitutioner . 401
Tomas Ellegaard
- DEL 5
PERSPEKTIVER OG DERES BETYDNING
20. Det registrerede og det væsentlige – om anerkendelse som praksisform . 421
Trine Øland
21. Deltager og tilskuer – en pædagogisk udfordring . 438
Christian Aabro
22. Pædagogisk-kritiske og kritisk-pædagogiske traditioner . 462
Jan Kampmann
23. Krop, rum og pædagogik . 479
Lene S.K. Schmidt
24. Det professionaliserede og det personlige – i et kvindeperspektiv . 501
Tine Rask Eriksen
25. Køn og alder som skæbnefællesskaber? . 526
Eva Bertelsen & Gerd Christensen
26. Læring i arbejdslivet – arbejdslivets pædagogik . 539
Christian Helms Larsen

DEL 6
SOCIALT OG PÆDAGOGISK SAMSPIL

27. Myndiggørelse og kontrol, magt eller mulighed . 565
Jan T. Frederiksen
28. Den institutionelle virkelighed og de mange pædagogikker . 594
Peter Østergaard Andersen
29. Familien og opdragelsen . 614
Allan Westerling
30. Det besværlige subjekt og de mange psykologier . 634
Bent Aage Jørgensen
31. At vurdere, måle og sammenligne . 654
Peter Østergaard Andersen
32. Den gode vilje og den andens bedste . 679
Lars Stubbe Teglbjerg
- DEL 7
PERSON- OG TEORIINTRODUKTIONER
- A. Introduktioner til centrale pædagogiske teoretikere . 689
Platon . 690
af Anne Marie Eggert Olsen
Aristoteles . 694

- John Locke . 702*
af Thyge Winther-Jensen
- Jean-Jacques Rousseau . 706*
af Thyge Winther-Jensen
- Immanuel Kant . 710*
af Jørgen Huggler
- Johann Heinrich Pestalozzi . 715*
af Jens Bjerg & Birgitte Elle
- Johann Friedrich Herbart . 719*
af Jens Bjerg & Birgitte Elle
- Friedrich Fröbel . 723*
af Christian Aabro
- Nikolai Frederik Severin Grundtvig . 728*
af Ove Korsgaard
- Sigmund Freud . 733*
af Tomas Ellegaard
- Emile Durkheim . 737*
af Ulf Brinkkjær
- John Dewey . 741*
af Svend Brinkmann
- Rudolf Steiner . 745*
af Ole Varming
- Maria Montessori . 749*
af Peter Østergaard Andersen
- Alexander Sutherland Neill . 753*
af Ole Varming
- Célestin Freinet . 757*
af Lone Brønsted
- Jean Piaget . 761*
af Jens Bjerg & Birgitte Elle
- Lev Semjonovitj Vygotsky . 766*
af Arne Poulsen

rrhus Frederic Skinner . 775
Klaus Nielsen
ome Seymour Bruner . 780
Arne Poulsen
ulo Freire . 784
Jan Kampmann
sil Bernstein . 789
Martin Bayer
chel Foucault . 793
Maja Plum
olfgang Klafki . 797
Karsten Schnack
klas Luhmann . 801
Jens Rasmussen
gen Habermas . 806
Henrik Kaare Nielsen
erre Bourdieu . 811
Ulf Brinkkjær
n Lave . 816
Tone Saugstad
oward Gardner . 820
Gerd Christensen
omas Ziehe . 824
Jens Christian Jacobsen
roduktioner til centrale
pædagogiske teorier . 829
Sune Jon Hansen

Behaviorisme og adfærds-
modificerende pædagogik . 830
Dannelsesteori . 832
Erfaringspædagogik og frigørende
pædagogik . 834
Governmentality, diskursteori
og poststrukturalisme . 836
Humanistisk pædagogik . 838
Konstruktivisme . 840
Kritisk teori . 842
Modernitetsteori . 844
Oplysning . 846
Psykoanalyse . 848
Sociale samhandlingsteorier
(symbolsk interaktionisme) . 850
Litteratur . 853
Nøglebegreber . 923
Navneindeks . 926
Emneindeks . 933
Billedfortegnelse . 950
Forfatteroplysninger . 952

FORORD

Med denne bog ønsker vi at bidrage til at skabe indsigt i og inspirere til forståelse af væsentlige pædagogiske forhold. Bogens kapitler behandler temaer og problematikker, der har med opdragelse, undervisning og uddannelse at gøre, og beskriver dem, så de kan anskues i et større perspektiv. Hensigten er, at læseren kan forholde sig undersøgende, analyserende og diskuterende til pædagogikken.

Bogens temaer og problematikker er valgt ud fra, hvad der i historisk perspektiv tilbagevendende er blevet tillagt betydning i pædagogikken og den pædagogiske teori. Det er temaer og problematikker, der ikke lader sig forklare og slet ikke løse én gang for alle, men som er komplekse, modsætningsfyldte og paradoksale – ja, som måske udgør grundlæggende uløselige spørgsmål. Men samtidig er der tale om forhold, som *skal* håndteres og bliver håndteret hver dag på den ene eller den anden måde. Pædagogisk teori vedrører både de grundlæggende problematikker, og hvordan denne håndtering har fundet og finder sted.

En af hensigterne med bogen er at give læseren bedre muligheder for at tænke over og analysere intentionerne og alle de store som små handlinger, der har med pædagogik at gøre. Bogen tager afsæt i det forhold, at pædagogik kan indkredses og iagttages som praktiske handlinger mellem mennesker. Her tænker vi på alle de aktiviteter, der finder sted i daginstitutioner, skoler og uddannelsesinstitutioner, hvor de formaliserede dele af samfundets opdragelse, undervisning og uddannelse foregår. Vi tænker på de former for socialt samspil, der dagligt udspiller sig i familierne og i andre sammenhænge hvor

dele af disse sociale og pædagogisk motiverede processer og aktiviteter i hverdagslivet på måder, så man ikke umiddelbart hæfter sig ved dem. Det gælder mange af de konkrete aktiviteter, der finder sted i skolerne: opdragelse, undervisning og uddannelse, men også den mere generelle selvfølgelighed, hvormed vi i de fleste tilfælde går ud fra, at lærere har deres gode ret til at opdrage og påvirke børn og unge (og andre). Disse selvfølgelige aktiviteter sker i virkeligheden ud fra bestemte hensigter, for det meste uden at vi er os disse forestillinger bevidst. I bogen peges på, at det ikke alt sammen behøver at være så selv-evident. Faktisk er der ikke meget inden for pædagogikken, der nødvendigvis er selvfølgeligt, eller som kun kan tolkes på én bestemt måde. Næsten alt kan fortolkes og fortolkes anderledes. I hverdagslivets praksis kan det være vanskeligt at få øje på de andre muligheder, da man typisk prøver at løse tingene bedst muligt, ofte her og nu, og derfor uden at tænke nærmere over at det trækker på de normer og sædvaner, man selv har lært eller undervist efter.

Men næsten alting i princippet kunne gøres og fortolkes anderledes, indtil det er tilfældigt, at tingene foregår, som de nu gør. Også de sociale forhold har en historie. En anden hensigt med bogen er derfor at gøre opmærksom på til forståelsen af, hvorfor pædagogik historisk er blevet og aktuelt formet, begrundet og fortolket, som det er tilfældet.

Når man begynder at beskæftige sig med pædagogiske teorier, får man mulighed for at undersøge sine umiddelbare fortolkninger af pædagogiske temaer og problemer i historisk og nutidigt perspektiv. Pædagogik er sjældent entydig, men snarere mod ofte flertydig. Pædagogisk teori beskæftiger sig med, hvordan man kan systematisere sine erfaringer og viden fra fortiden, og hvordan nutidige erfaringer, muligheder og problemer kan beskrives og fortolkes. Vi håber at denne bog at inspirere til en overskridelse af det perspektiv, man umiddelbart tænker inden for – ikke fordi man nødvendigvis skal forstå og handle på den måde, men for at give anledning til yderligere at åbne øjnene for, hvordan man kan handle og fortolke anderledes. Pædagogiske teorier er centrale i bogen af et sådant rum for refleksion.

Bogen *Skole og moderne pædagogisk teori* er inspireret af den sociologiske grundteori *Skole og moderne samfundsteori*, redigeret af Heine Andersen og Lars Andersen (1. udgave 1996). Det har dog fra starten af arbejdet stået os selv og den nærværende bog måtte gribes an på en anden måde. Hvor Andersen

sig kun vanskeligt indkredse gennem studier af „de store tænkere“ alene. Samtidig er pædagogisk teori i høj grad funderet i en praksis' problematikker. Pædagogik udformes og udføres altid i en kompleks og konkret sammenhæng.

Vi fokuserer i bogen på temaer og problematikker, der befinder sig i netop dette spændingsfelt mellem formulering og realisering, og som har optaget pædagogikken aktuelt og historisk. Bogen skal derfor primært ses som et forsøg på at skabe indblik i de historiske og moderne pædagogiske problematikker – snarere end som en kronologisk fremstilling af den pædagogiske teori, pædagogikken, og dens historie. Vi har valgt at inddrage historiske perspektiver, hvor sagen har givet anledning til det, dvs. hvor det er relevant i fremstillingen og diskussionen af de prioriterede temaer og problematikker, frem for at fremstille dem systematisk.

Forventningerne til en systematisk fremstilling er søgt imødekommet i form af en række personintroduktioner med bibliografier og teoriintroduktioner i bogens sidste del, del 7.

Der er selvfølgelig betydelige forskelle mellem bogens forskellige kapitler, hvad angår indholdet, men også når det gælder form og omfang. Vi har ikke set det som formålstjenligt at stræbe efter en fælles standard, men har valgt i høj grad at lade emnet og den enkelte forfatter afgøre, hvordan det pågældende kapitel skulle udformes.

Kapitlerne i del 1 (Pædagogik og teorier om opdragelse, undervisning og uddannelse) behandler en række almene forhold og diskussioner. Her redegøres der for udvalgte dele af pædagogikkens og de pædagogiske teoriers historie. Med benævnelsen almene forhold menes her temaer og problematikker, som man i et historisk perspektiv ofte er vendt tilbage til. Da pædagogiske forhold imidlertid er afhængige af de historiske, sociale og kulturelle omstændigheder, som de er placeret inden for, vil almene forhold og diskussioner få forskellige konkrete udtryk.

Bogens del 2 (Nationalstat og globalisering) beskriver, hvordan opkomsten af moderne skolesystemer faldt historisk sammen med dannelsen af nationalstaterne og med en øget vægtning af de nationale sprogfællesskaber. Samtidig er skolesystemerne blevet set som afgørende for dannelsen af den produktive statsborger. Ud over at klassiske diskussioner inddrages, beskrives en række af de nye udfordringer, som ideen om de nationale uddannelsessystemer står over for. Det diskuteres, hvordan ideen om de nationale uddannelsessystemer

viden, der formidles gennem pædagogisk virksomhed, og om op-
 af og begreber om viden, der har været fremført og har gjort sig
 e såvel historisk som aktuelt. Der er og har været tradition for at
 re viden i en række fag. Her kan der sondres mellem videnskabsfag
 rvisningsfag. Sidstnævnte kan forstås som en særlig ordning af viden,
 en ene side orienteres ud fra nogle af videnskabsfagene, på den anden
 ireres af forestillinger og teorier om, hvordan viden lader sig for-
 vad undervisning er, hvordan den praktiseres, og hvordan mennesker
 erkender. Hertil kommer, at pædagogik i sig selv kan anskues som
 lt mellem at være et videnskabsfag og et undervisningsfag.

ens 4. del (Kulturelle og sociale forskelle) beskrives diskussionerne
 kulturelle og sociale forskelle og de måder, de opretholdes og imø-
 i pædagogisk teori og praksis. Det hænger dels sammen med, at
 elsessystemet rekrutterer forskellige mennesker, dels at enhver ud-
 nærmest pr. definition synes at skabe forskelle mellem mennesker
 fortolkning og håndtering af uddannelsens krav). Samtidig fungerer
 ons- og uddannelsessystemerne som nogle af de mest virkningsfulde
 gsmekanismer i det moderne samfund. Nogle af de klassiske diskus-
 edrører, i hvor høj grad man skal og kan modarbejde denne sortering
 ke mindst – hvordan de personer eller grupper, der selekteres „fra“
 js, skal betragtes, kategoriseres og behandles.

(Perspektiver og deres betydning) fokuserer hovedsagelig på, hvilken
 ng de perspektiver, man uvilkårligt anlægger, kan have for, hvordan
 skriver og vurderer. Det gælder såvel inden for pædagogisk forskning
 pædagogisk praksis, at man altid må indtage et bestemt ståsted, og at
 d fra dette, man beskriver, vurderer og handler. Ståsted og perspektiv
 altid valgt bevidst, ligesom det heller ikke er sikkert, at deres betyd-
 erkendt af dem, der indtager dem. Kapitlerne i denne del af bogen
 ler en række forskellige perspektiver eksplicit, og det er på den måde,
 erskilte betydning kan diskuteres såvel i deres konkrete udformninger
 principiel form.

ens 6. del (Socialt og pædagogisk samspil) belyser og diskuterer, hvor-
 n kan beskrive og forstå det sociale liv, som udspiller sig i institutioner
 er, der har til formål at opdrage og uddanne. De forskellige former for
 ing, som pædagogik handler om, kan opfattes på meget forskellige
 og her kan man søge støtte og argumenter fra teorier og beslægtede

interesser, som kan være forskelligrettede og umiddelbart uforenelige. I pæ-
 dagogisk praksis udformes det sociale samspil under hensyntagen til alt dette.

Bogens grundlæggende struktur og emnevalg skyldes Lars Jakob Mus-
 schinsky og Peter Østergaard Andersen. Peter Østergaard Andersen, Tomas
 Ellegaard og forlagsredaktør Anne Grete Holtoug har stået for det redaktio-
 nelle arbejde.

Redaktørerne vil gerne takke bogens mange forfattere for deres samarbej-
 desvilje under en lang og undertiden sej redaktionsproces. Tak også til stud.
 mag. Sune Jon Hansen, der har ydet en stor indsats med udformningen af
 person- og teoriintroduktioner og de tilhørende bibliografier, og til bachelor
 i idræt, stud.scient. Karen Kyndesen, der har gennemlæst en række af bogens
 kapitler og givet grundige kommentarer og tilbagemeldinger på dem.

Vi er interesserede i at høre læsernes reaktioner på bogen og erfaringer
 med, hvordan den fungerer, og derfor vil vi sætte pris på at modtage kom-
 mentarer og forslag, der kan få betydning for efterfølgende udgaver af bogen.

Peter Østergaard Andersen

Tomas Ellegaard

Lars Jakob Muschinsky

September 2007